

Efterord

Leif Lindberg

Specialnumrets anslag är ambitiöst. Att lämna bidrag till disciplinens historia är uppfodrande vare sig bidraget behandlar en central och aktuell forskningsfråga, fokuserar det pedagogiska ämnets eller kunskapsområdets bestämning, eller ämnets förändringar utifrån den enskilde professors egen inriktning och egna utsiktspunkter. Läsningen av insända bidrag, essäer, stimulerar mig att fortsätta att fördjupa mig i ämnets och kunskapsområdets metamorfoser.

Mitt eget intresse för forskning om pedagogik började på sent 60-tal när dåvarande docenten Gösta Berglund vid Uppsala Universitet på ett licseminarium vid Umeå universitet kommenterade en "presidential adress" som Benjamin Bloom hade hållit när han avslutade sin period som president för AERA (Bloom, 1966). Han tittade bakåt i tiden, på de 25 föregående årens utbildningsforskning i USA. Tillbakablicken gjordes som en lagerinventering. Metodologiskt kunde han skönja åtskilliga bidrag. Bland de senare lyfte han faktoranalysen, variansanalys, multivariata procedurer och forskningsdesigner. I detta avseende drog han sig inte för att utnämna utbildningsforskningen till den starkaste inom beteendevetenskaperna. Innehållsligt fann han en enorm mängd genomförd forskning och en stor variation vad gällde till exempel forskning om undervisningsmetoder, men utan att det gick att iaktta skillnader i utfall mellan dessa. Helt kort skulle man kunna säga att den här perioden kännetecknades av spretighet. Sedan, i ett kort stycke - femton rader bara - bedömde han att av de 70 000 genomförda studierna som listats i *Review of Educational Research* betraktade han ungefär 70 som "crucial and significant". En promille alltså; ungefär 3 studier per år. Om han tänjde på kriterierna lite grann skulle han kanske komma upp till 3 gånger så många, men han tillät sig tvivla på att någon skulle sträcka sig så långt som till 10 gånger. Det var alltså här mitt eget intresse för forskning om pedagogik började. Kunde det vara så här illa i Sverige? Denna lite fyrkantiga utvärderingsfråga svalnade efterhand för att övergå till vetenskapshistoriskt

och vetenskapssociologiskt inspirerade frågor om ämnet och dess förändring och där är jag fortfarande kvar.

Jag skrev tidigare att läsningen av essäerna gjorde mig stimulerad att fortsätta intressera mig för forskning om pedagogik. Jag har tre reflektioner i anslutning till min läsning och i förhållande till mitt eget forskningsintresse.

Pedagogiken och det pedagogiska kunskapsområdet har fått en allt större innehållslig bredd, något som ytterligare accentuerats under 2000-talet. Både HSFR:s utvärdering av den pedagogiska forskningen i Sverige (Rosengren & Öhngren, 1997) och den skrift som gavs ut efter Hundraårsjubileet (Wikander, Gustafsson, Riis & Larsson, 2009) visar denna förändringsinriktning under det sena 1900-talet. Dessutom tillkom enbart mellan 1999 och 2003 knappt 100 professorer som ska jämföras med det knappa 70-tal som utnämndes mellan 1910 och 1998 (Lindberg, 2005). Detta förhållande gör att ett stort antal bidrag kan lämnas till förståelsen av kunskapsområdets förändring och utveckling. Mot den bakgrunden utgör bidragen i detta nummer en startpunkt. Som framgår av introduktionen är ambitionen att fortsätta publiceringar av detta slag i tidskriften samt att samla alla bidrag på en ”plattform”. Denna ska vara tillgänglig inte bara för dem som befolkar kunskapsområdet, utan även vara nåbar för en intresserad allmänhet och i synnerhet för dem som debatterar området. Essäer av det slag som här publiceras – avskedsföreläsningar, så kallade exitföreläsningar – utgör värdefulla pendanger till de installationsföreläsningar som nu successivt görs tillgängliga på en plattform i anslutning till tidskriften. Det är ett arbete som tar tid och som nu har introducerats. Detta leder över till min andra reflektion.

Ett komplementärt material, i väntan på möjliggörandet av en sådan ”plattform” vore att på något sätt, helt eller delvis, göra Pia Glimstedts opublicerade manuskript *Professorernas pedagogik. En intervjustudie om pedagogikämnet i Sverige och ämnesföreträdarna 1948-1998* tillgängligt.¹ De intervjuade är 29 professorer i pedagogik utnämnda under perioden. Glimstedts syfte var diskutera och analysera pedagogikämnet med utgångspunkt i en beskrivning och analys av ”hur ämnesföreträdarna reflekterar som agenter kring disciplinens sociala struktur (yrkeskarriären) ...” samt ”hur ämnesföreträdarna reflekterar som agenter kring ämnesinnehållet mer generellt avseende teoribildning, metodologiska val och forskningsfrågor ...”. Intervjuerna är omfattande – ibland upp till ett par dagar – och undersökningen är så nära en totalundersökning man kan komma. Manuskriptet kommenterades vid ett symposium² av några inbjudna forskare, där bland andra Berit Askling, Daniel Sundberg och jag själv ingick. Vi var överens om att manuskriptet är vetenskapligt intressant och värdefullt, samtidigt som vi också menade att en hel del arbete återstod. Någon form av utgivning skulle utan tvekan vara ytterligare ett bidrag till diskussionen av pedagogik som ett sammansatt ämne samt stimulera till fler essäer av det slag som här publiceras.

Min avslutande reflektion anknyter till den allmänna debatten om skolan, som nämns bland essäerna. I debatten har hävdats att någonting som kallas det pedagogiska etablissemangen är ett av upphoven till skolans förfall. Det får mig att erinra något som Gunnar Myrdal skrev om efterkrigstidens samhällsvetenskaper. Han skrev – i välfärdspolitisk anda – att det som överhuvudtaget legitimerade dessas existens var att de borde, i någon mening, göra det bättre för människor. Att den roll som pedagogik härvidlag tilldelats har med utbildning att göra framstår som en truism, men samtidigt poängteras i ”tilldelningen” vilka uppgifter som är centrala. Detta förhållningssätt handlar om nytta, inte i det enskilda forskningsprojektet men som kännetecken på forskningen i stort. Är detta fortfarande giltigt? I den debatt om skolan, som tar stor plats i dag, tycks inte den pedagogiska forskningens nytta förefalla självklar.

I ett vetenskapssociologiskt perspektiv inrättas ett ämne eller en vetenskap av vissa skäl och inrättande kan därför sägas vara ett svar på eller en lösning av andra problem än direkt vetenskapliga. Pedagogik utgör inget undantag. Inrättade professorer under 1900-talets första och mellersta del och benämningen av dessa tjänade också som lösning på de problem som utgjorde legitimeringen för inrättandet. Genom 1907 års examensordning krävdes för blivande läroverkslärare en obligatorisk kurs i pedagogik (den kallades §16 kursen). För att genomföra denna behövdes en professor i ämnet. Det närdes också en förhoppning bland dem som var pådrivande för etablerandet av professuren om att åtminstone vissa av lärarna på landets folkskoleseminarier skulle slippa åka utomlands för att förkovra sig till en position som lärarutbildare.

Inrättandet av lärarhögskolor med början på 50-talet med tillhörande professor i praktisk pedagogik motiverades med behovet av vetenskaplig medverkan i försöksverksamheten med efterkrigstidens stora skolreformer, och att bidra till lärarutbildningarnas vetenskapliga grund. Inför inrättandet av dessa professorer inriktades meriteringsgrunden mot vad som vore relevant för skolans och lärarutbildningarnas behov (Lindberg, 2006/2007).

Pedagogik och det pedagogiska kunskapsområdet är en del i ett ekologiskt system, som i sin tur kan karaktäriseras som ett institutionaliserat bytessystem mellan ett inomvetenskapligt och ett utomvetenskapligt system. Det inomvetenskapliga systemet består av de som sysslar med forskning och undervisning relevant för området, medan det utomvetenskapliga förser forskarna och lärarna med resurser i utbyte mot legitimerande vetande och kunnande. För att inrätta en professor i pedagogik var starka lärargrupper med förankringar in i statsapparaten inflytelserika pådrivare. Under efterkrigstiden var staten genom skolreformerna dominerande, den starka utomvetenskapliga kraften för försöksverksamheten med olika skolformer. Torsten Husén har benämnt denna period som en ”liaison” mellan staten och den pedagogiska forskningen. Den forskningsmässiga enhetligheten var hög med ett

dominerande vetenskapligt paradig. Jämfört med den situation som rådde på 1950- och 1960-talen är 2000-talets tillstånd annorlunda. Det utomvetenskapliga systemet har berikats med intressenter med direkta egna ekonomiska intressen i utbildningsfrågor, som skolkoncerner, men även tankesmedjor, tidskrifter och enskilda debattörer får stort genomslag, samtidigt som diversifieringen och mångfalden inom det pedagogiska kunskapsområdet är tillräckligt stor för att karaktärisera området som mångvetenskapligt.

Att föra diskussioner om att göra det bra för människor, att vara nyttig i Myrdalsk anda, framstår som en komplex uppgift i dagens situation. Detta särskilt som det utomvetenskapliga systemet inte längre är enhetligt genom tillkomsten av tongivande intressenter. Kanske är det så att frågan i stället borde ställas ”för vem är den pedagogiska kunskapen nyttig”? På denna kan inte heller den pedagogiska forskningen ge något enhetligt svar, den har inga accepterade ”grand theories”, eftersom den har en mångvetenskaplig interdisciplinär grund och varje gruppering inom detta landskap kan ha sina egna svar på ställda frågor.

NOTER

¹ Pia Glimstedt hann inte slutföra sitt arbete innan hon gick bort.

² Symposium vid den 43:e NERA-konferensen (2015, 5/3): The academic discipline ”Pedagogik” through the eyes of its professors.

REFERENSER

- Bloom, B. S. (1966). Twenty-five years of educational research. *American Educational Research Journal*, 3(3), 211 -221.
- Lindberg, L. (2005). *Professorstillsättningar. Sakkunniga, professorstillsättningar och professurer i pedagogik 1910 – 1998*. Pedagogiska arbetsrapporter. Växjö: Växjö universitet, Institutionen för pedagogik.
- Lindberg, L. (2006/2007). Disciplinen och den dubbla kompetensen. Noteringar i anslutning till ett kvalifikationskrav. *Studies in Educational Policy and Educational Philosophy*. 2006:2/2007:1, 1-26.
- Rosengren, K-E. & Öhngren, B. (Red.) (1997). *An evaluation of Swedish research in education*. Stockholm: HSRF.
- Wikander, L., Gustafsson, C., Riis, U. & Larsson, L. (Red.) (2009). *Pedagogik som examensämne 100 år*. Uppsala: Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen.